

ضرورت مستند سازی

موضوع‌ها و نام‌های فارسی در محیط اینترنت

عبدالرسول خسروی

مستند و ارجاعات حل شده، اما در محیط اینترنت همچنان پا برجاست. یکی دیگر از مشکلات بازیابی، این است که نمایه‌سازی در موتورهای کاوش بر اساس مهار واژگانی و استفاده از اصطلاح‌نامه نبوده و نمایه‌ها از واژه‌های بکار رفته در متن تشکیل می‌شوند. از این‌رو ارتباط بین واژه‌های مترادف، هم‌نویسه و هم‌معنا در متون برقرار نمی‌شود. همچنین اگر واژه‌های کاربران برای جستجو نیز با واژگان بکار رفته در منابع تطابق نداشته باشند (به دلیل عدم یکدستی در واژگان نمایه) دسترسی به بسیاری از منابع مفید محدود یا ناممکن می‌شود. آنچه موجب شکل‌گیری این تحقیق می‌شود این است که:

با توجه به اینکه کتابداران و نمایه‌سازان سال‌هاست در زمینه سازماندهی اطلاعات، فعالیت فکری و علمی دارند و تجربیات فراوان و مناسبی جهت سازماندهی منابع اطلاعاتی و حل مشکلات کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی اندوخته‌اند، طراحان صفحات خانگی و موتورهای کاوش اینترنت می‌توانند با بهره‌گیری از شیوه‌های سازماندهی اطلاعات تجربه شده توسط کتابداران، راهبردی سازنده در دسترسی به اطلاعات از طریق اینترنت ارائه کنند. یکی از این راه‌ها استفاده از ابزارهای مستند سازی منابع اینترنتی فارسی است. این مقاله بر آن است تا ضمن تشریح مشکلات بازیابی اطلاعات منابع

یکی از مهمترین ابزارهایی که امروزه کاربران برای بازیابی اطلاعات در اینترنت، از آنها استفاده می‌کنند، موتورهای کاوش می‌باشد. در تحقیقی که در سال ۱۹۹۵ انجام گرفت، آرنل جی. تیلور و پاتریک کلمسون موتورهای کاوش و فهرست‌ها را مقایسه کرده و ضعف‌های بسیاری را در مورد موتورهای کاوش بر شمرده‌اند؛ از جمله: «مدخل‌های تکراری در جستجو توسط موتورهای کاوش بسیار است؛ نتایج غیر قابل پیش‌بینی هستند، ممکن است جستجویی با یک موتور کاوش هیچ نتیجه‌ای نداشته باشد اما در موتور کاوش دیگر نتایج فراوانی داشته باشد؛ مهار واژگانی وجود ندارد و اطلاعات کافی در مدخل نمایه موجود نیست تا فرد بتواند دست به انتخاب بزند (سیبلی، ۱۳۸۰) . . .»

در خصوص مشکلات بازیابی اطلاعات، دلایل فراوان دیگری نیز بر شمرده‌اند. یکی از آنها، انتخاب کلیدواژه‌ها چه از طرف نویسنده (یا تهیه کننده) چه از طرف کاربران در ذخیره‌سازی و بازیابی اطلاعات است. همانطور که می‌دانیم کلیدواژه‌های اکثر مطالبی که در اینترنت ذخیره شده‌است، با استفاده از افکار و اندیشه‌های نویسنده (یا تهیه کننده) آن مطلب می‌باشد، از طرف دیگر کاربران نیز جهت بازیابی اطلاعات مورد نیاز خود کلیدواژه‌هایی را که ذهن دارند مورد استفاده قرار می‌دهند. و در نتیجه بسیاری از اطلاعات مورد بازیابی قرار نمی‌گیرند. این مشکلات سال‌هاست که در کتابخانه‌ها با استفاده از برگه‌های

به رغم افق نوینی که اینترنت و وب جهانگستر (world wide web) در دسترسی یکپارچه و جهانی به اطلاعات، فرا روی انسان گشوده است، در عین حال مشکلات بسیاری نیز در بازیابی پدید آورده که از میزان موفقیت کاربران در دسترسی به اطلاعات مناسب و مربوط می‌کاهد. فتاحی این مشکلات را در سه زمینه: ۱. نوع و سطح اطلاعات ۲. سازماندهی و نمایه‌سازی اطلاعات ۳. راهبردهای جستجو و بازیابی اطلاعات مطرح می‌کند. مهمترین مشکل آن است که موتورهای جستجو در وب عموماً الگوریتم متفاوتی نسبت به هم برای نمایه‌سازی سایت‌ها دارند و راهبرد نمایه‌سازی و بازیابی اطلاعات در آنها با روش‌های رایج در کتابداری متفاوت است مشکل دیگر آن است که کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، هر ماده اطلاعاتی را بر اساس معیار خاصی انتخاب کرده و با استفاده از اصول و راهکارهای استاندارد سازماندهی می‌کنند. اینترنت پذیرای هر نوع اطلاعات و از سوی هر شخص یا موسسه‌ای می‌باشد. ویلیام کتز، اینترنت را به مغازه سمساری تشبیه می‌کند که در آن هر چیزی، آن هم به صورت درهم و برهم، یافت می‌شود. به عبارت دیگر هیچ کنترل و چارچوبی برای ورود اطلاعات در این شبکه جهانی وجود ندارد. به همین دلیل در بسیاری از موارد نتایج جستجوها آن‌چنان حجیم و بعضاً نامرتب یا کم ارتباط است که حاصلی جز تلف شدن وقت کاربران ندارد (فتاحی، ۱۳۷۸)

فارسی در اینترنت، مشخص نماید که ضرورت‌های مستندسازی موضوع‌ها و منابع اینترنتی فارسی چیست و مستندسازی موضوعی این منابع با چه مسائلی روبروست؟ در واقع برای مستندسازی منابع اینترنتی فارسی، از چه ابزارهایی می‌توان استفاده کرد تا دسترسی کار بران به اطلاعات مورد نیاز موفقیت آمیز باشد.

در مطالعات نگارنده، تحقیقاتی که دقیقاً در این خصوص صورت گرفته باشد، به دست نیامد؛ اما در برخی از تحقیقات به نو بودن موضوع و بعضی دیگر از مقالات به ضرورت تحقیق در این خصوص اشاره‌هایی شده است.

فتاحی (۱۳۷۸) در مقاله‌ای تحت عنوان «بلیشوی اینترنت، گفتاری پیرامون مشکلات سازماندهی، جستجو و بازیابی اطلاعات در وب جهانگستر» می‌نویسد:

«راه و شیوه مناسب برای حل مشکل بازیابی اطلاعات در اینترنت بازنگری در روشهای طراحی سایتها و صفحات، شیوه‌های معرفی و سپردن آنها به موتورهای جستجو، چگونگی نمایه‌سازی و سازماندهی اطلاعات توسط موتورهای جستجو می‌باشد. بازگشت به راهبردهای کتابدارانه و استفاده از استانداردهای فهرستنویسی و نمایه‌سازی می‌تواند تا حدود زیادی مشکلات موجود را بر طرف سازد به صورتی که جستجوگران اینترنت بتوانند به راحتی از اقیانوس رو به گسترش اطلاعات استفاده کنند و نا امیدانه در آن غرق نشوند»

فتاحی (۱۳۷۸) در مقاله‌ای دیگر تحت عنوان «اینترنت و سازماندهی اطلاعات» می‌نویسد: «با گسترش اینترنت، اصول و قواعد فهرستنویسی به هماهنگی بیشتری نیاز خواهد داشت. یکی از مواردی که با دسترس پذیر شدن فهرست رایانه‌ای کتابخانه‌ها از طریق اینترنت بیشتر مورد توجه قرار گرفته است، لزوم یکدست سازی نام مستند اشخاص و تنالگان‌هاست. با رعایت اصل یکدستی نام‌ها در سطح بین‌المللی، جستجوگران راحت‌تر می‌توانند در فهرست‌های مختلف به جستجو بپردازند. به همین منظور از سال ۱۹۹۴

کتابخانه ملی بریتانیا، کانادا و ایالات متحده طرح ایجاد فایل مشترک مستند نام‌ها را در سطح سه کشور به اجرا در آورده‌اند. نظیر همین طرح در مورد ادغام اشتراک فایل مستند سر عنوان‌های موضوعی میان کتابخانه کنگره و کتابخانه ملی کانادا انجام شده است.»

فتاحی نیز اشاره دارد که کتابداران و فهرستنویسان در مدت طولانی، درگیر نمایه‌سازی و فهرستنویسی شکل‌های مختلف منابع اطلاعات بوده‌اند و به ایجاد و توسعه استانداردها و قواعدی همت گماشته‌اند که هم نیازهای مراجعین را مد نظر داشته و هم با محیط‌های متنوع سازگار بوده است. اکنون نیز مهارت و تخصص این افراد، ضرورت بازنگری در طراحی و سازماندهی سایتها و موتورهای کاوش اینترنت را توجیه می‌کند. ایجاد پیشینه‌های کتابشناختی منابع اینترنتی با استفاده از راهکارهای علمی مبتنی بر استانداردها و دستور العمل‌های نمایه‌سازی و فهرستنویسی یکی از راهبردهای جدیدی است که می‌تواند جهت حل مشکلات جستجو و بازیابی اطلاعات اینترنت بکار گرفته شود.

شیری (۱۳۷۸) در مقاله‌ای «ابرداده‌ها و تأثیر آن بر فهرستهای ماشین خوان: الگوی فارسی

ابرداده برای سازماندهی اطلاعات الکترونیکی فارسی» می‌نویسد:

«ظهور محیط‌های الکترونیکی جدید و منابع الکترونیکی مختلف، ضرورت الگوها، روشها، استانداردها و ابزارهای جدیدی را برای ذخیره، سازماندهی و بازیابی دقیق آنها به اثبات رسانده است. ابرداده در واقع برای پاسخ به چنین نیازی پا به منصفه ظهور گذارده است. کتابداران و اطلاع‌رسانان که سال‌هاست به عنوان سازمان دهندگان منابع اطلاعاتی چایی ایفای نقش کرده‌اند، لازم است با ابزارهای جدید سازماندهی منابع اطلاعاتی به ویژه منابع الکترونیکی آشنا شوند. وی در مقاله خود پس از معرفی عناصر الگوی ابرداده «دوبلین کور» پیشنهادهای زیر را مطرح می‌کند:

۱. آشنایی و به کارگیری الگوی ابرداده‌ای «دوبلین کور» برای توصیف منابع الکترونیکی توسط فهرستنویسان؛

۲. رویکرد ابرداده‌ای به قالب‌های شناخته شده در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی مانند مارک و استفاده از آن در توصیف منابع الکترونیکی؛

۳. شناخت دقیق‌تر انواع منابع الکترونیکی به ویژه منابع موجود در محیط وب برای سازماندهی و فهرستنویسی

در پایان اشاره می‌کند با توجه به این که ترجمه عناصر ابر داده دوبلین کور در این مقاله صورت گرفته، لازم است در مورد کار برد پذیری آن برای منابع الکترونیکی فارسی مانند صفحات وب فارسی آزمایش‌هایی انجام شود و در مورد استاندارد سازی آن در زبان فارسی و نیز پذیرفتن آن به عنوان ابزاری برای ذخیره‌سازی و بازیابی منابع الکترونیکی فارسی تحقیقاتی به عمل آید، وی همچنین اشاره می‌کند که ناشران و تولید کنندگان منابع الکترونیکی فارسی اعم از افراد و سازمان‌ها باید ضمن آشنایی با ابرداده، تلاش کنند تا نقشی فعال در سازماندهی منابع الکترونیکی ایفا کنند و تأکید می‌نماید با توجه به اینکه حجم منابع الکترونیکی فارسی در اینترنت در حال حاضر محدود است. سازماندهی این منابع امری آسان است. برای این منظور مراکز اطلاع‌رسانی،

گروه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی کشور و نیز کتابخانه ملی می‌توانند در چار چوب یک همکاری منسجم، امکان سنجی سازماندهی منابع فارسی اینترنتی را به عنوان طرح تحقیقاتی به اجرا بگذارند.

فاطمه اسدی (۱۳۷۸) در مقاله‌ای تحت عنوان «کنترل مستند نام‌ها در فهرست رایانه‌ای کتابخانه ملی جمهوری اسلامی» اشاره می‌کند: «آیا در دنیای انفجار اطلاعات و رشد سرسام آور منابع اطلاعاتی و در دنیایی که امکانات جستجو روز به روز متحول تر و پیشرفته‌تر می‌شود به طوریکه خواندن و نوشتن سنتی خطی و ترتیبی در بسیاری از مراکز به خواندن و نوشتن غیر ترتیبی تبدیل شده، هنوز هم نیاز است که مستندسازی انجام بگیرد؟» وی معتقد است! بی‌هیچ تردید در کتابخانه ملی باید تغییر دیدگاه و تحولی انجام شود و تهیه مستند مشاهیر را ضروری و از وظایف کتابخانه ملی می‌داند. وی همچنین ضرورت ایجاد مستندات در خصوص نام‌هایی را که نیاز به ساختن ارجاع دارند، با ایجاد رکورد مستند گزینشی نام‌ها و اتصال آن (بهر ترتیب که برای نرم افزار ممکن باشد) معمولاً از طریق تبادل شماره هویت رکوردها به ایندکس و فایل کتابشناختی مربوط، می‌تواند مشکلات چاپی ماشینی فهرست مستند مشاهیر را برطرف کند. وی در خاتمه یادآور می‌شود که زمان، زمان جستجوی فرامتن و فرا رسانه و یا حتی بحث فرامتن هوشمند و خبره متن است. در حال حاضر امکان ذخیره و بازیابی غیر ترتیبی و غیر خطی میسر است. وی در پایان امیدوار است استفاده از فرامتن بزودی همانند استفاده از واژه پرداز متداول و عمومی شود.

حاجی زین‌العابدینی (۱۳۸۱) در پایان‌نامه خود تحت عنوان «بررسی مسائل فهرست‌نویسی منابع اینترنتی و ارائه الگوی پیشنهادی برای کتابخانه‌های ایران» چنین می‌آورد:

«موضوع فهرست‌نویسی منابع اینترنتی بسیار جدید است بطوری که مطالعات و تحقیقات صورت گرفته در این خصوص اغلب به نیمه دوم دهه ۱۹۹۰ برمی‌گردد. به دلیل جدید بودن موضوع در

جهان هنوز قواعد ثابت و راهکارهای روشنی برای این قسمت‌ها همچنان ادامه دارد. برای مثال هنوز در مورد فهرست‌نویسی موضوعی منابع اینترنتی تصمیم‌های ثابتی اتخاذ نشده است. و اکثر مطالعات بر فهرست‌نویسی توصیفی این منابع تمرکز دارد.»

حاجی زین‌العابدینی همچنین اشاره دارد که: «در زمینه بازیابی اطلاعات در اینترنت عدم وجود یک نظام مهار واژگانی استاندارد است. و بررسی مشکلات و مسائل موجود در زمینه ایجاد نظام مهار واژگانی در اینترنت می‌تواند به ابداع راهکارهایی برای رفع این مشکلات کمک کند.» نشاط (۱۳۸۱) نیز مسائل موجود در زبان فارسی در مورد واژه‌های هم‌نویسه و فضاهای خالی بین کلمات و بحث مفرد و جمع را مورد بررسی قرار داده و افزایش مشکلات زبان فارسی را با استفاده از فناوری رایانه‌ای در نظام بازیابی اطلاعات خاطر نشان ساخته و اتخاذ راه حل قطعی و جدی را در این مورد لازم و ضروری می‌داند.

دانیل (۱۳۷۹) در مقاله‌ای تحت عنوان «فهرست‌نویسی منابع اینترنتی» به بررسی روند توسعه فهرست‌نویسی و رده‌بندی در کتابخانه‌ها و تاریخچه بوجود آمدن نظام‌های رده‌بندی و ماشینی شدن خدمات سازماندهی پرداخته است. مهار واژگانی و دستیابی به نمایه‌سازی یکنواخت از مسائل عمده مورد بحث در این مقاله است. همچنین ابزارهای مهار واژگانی مانند سرعنوان‌های موضوعی کتابخانه کنگره و اصطلاحنامه اطلاع‌رسانی معرفی و خصوصیات و کاربردهای هر یک بیان شده است. مشکلات جستجو و بازیابی اطلاعات در اینترنت به دلیل عدم استفاده از الگوی فهرست‌نویسی کتابخانه‌ای از دیگر بحث‌های این مقاله می‌باشد. در بخش دیگر این نوشته، مشکلات فهرست‌نویسی منابع اینترنتی در سه بخش ذیل عنوان شده است:

- * فقدان واژگان مهار شده پذیرفته شده در سطح جهانی؛
- * فقدان ثبات به سبب فراوانی تغییر درواژه‌ها؛
- * فقدان استانداردهای کیفی.

منظور از فقدان استانداردهای کیفی این است که هر فرد یا سازمان، هر گونه اطلاعاتی که بخواهد می‌تواند در اینترنت منتشر کند. و هیچ نظارتی بر صحت یا عدم صحت این مطالب وجود ندارد. لیو آسا هلم در مقاله «کنترل مستند در یک مفهوم بین‌المللی در محیط جدید نتایج» آزمون ناشی از پروژه ONE را در خصوص مستندسازی در محیط‌های جدید شرح داده و برخی از عوامل ملی را که سبب پایین آمدن بازیابی اطلاعات گردیده به شرح ذیل مطرح می‌کند:

- * شکل نام
- * فرمت نام
- * زبان
- * نوع اصطلاحات
- * شکل عنوان
- * قوانین آوانویس / آوانگاری

پروژه مذکور نشان داد که تعداد کمی از سیستمها از واژگان کنترل شده یکسان استفاده کرده‌اند. وی در پایان اشاره می‌کند که برای افزایش میزان بازیابی در جستجوی شبکه‌ای، داشتن کنترل مستند در هر شکلی که باشد، لازم و ضروری بنظر می‌رسد. ISADN (استاندارد بین‌المللی مستندات) می‌تواند راه حل خوبی برای اشخاص و نام‌های تنالگانی و نیز برای عناوین باشد.

رینالدو دی فیگوئرا در مقاله‌ای تحت عنوان «کنترل مستند موضوعی در کتابخانه کالجیو دو مکزیکو چیست و چگونه عمل می‌کند؟» تلاش‌های صورت گرفته برای ایجاد فایل مستند به زبان اسپانیولی در مورد سیستم آنلاین ALEPH را شرح می‌دهد. این مقاله استفاده از سرعنوان‌های موضوعی را در سازماندهی دانش و مستندسازی موضوعی مناسب می‌داند و اظهار می‌دارد استفاده از LCSH نه تنها در ایالات متحده بلکه در بسیاری از کشورهای دیگر معمول است. علاوه بر این مزیت دیگر آن را در دسترس بودن فرمت الکترونیکی می‌داند.

با توجه به مشکلات مطرح شده بنظر می‌رسد که امروزه با توجه به استفاده بسیار زیاد کار بران از

منابع اینترنتی، به خصوص فارسی زبان ضرورت دارد هم و موضوعات مستند شوند. و سازمانها و انجمن ها بخصوص کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران مقدمات کار را فراهم نماید. ان شاءالله نتایج این تحقیق در مقالات بعدی ارائه خواهد شد.

کتابنامه:

- (۱) سیلی، برندا پاریس. ۱۳۸۰. «فهرست نویسی منابع اینترنت: سازماندهی وب در کتابخانه های محلی و فراسوی آن». ترجمه محسن حاجی زین العابدینی. علوم اطلاع رسانی، دوره شانزدهم، شماره ۳ و ۴.
- (۲) حاجی زین العابدینی، محسن ۱۳۸۱. بررسی مسائل فهرست نویسی منابع اینترنتی و ارائه الگوی پیشنهادی جهت کتابخانه های ایران. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی پزشکی ایران، دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ایران؛ به راهنمایی دکتر رحمت الله فتاحی.

(۳) فتاحی، رحمت الله. ۱۳۷۸. «اینترنت در سازماندهی اطلاعات: فهرست نویسی و رده بندی» در: اینترنت، جنبه های نظری و کاربردی آن در کتابخانه ها، مرکز آموزشی و تحقیقاتی. تهران: کتابدار: ۱۸۱-۱۶۶.

(۴) «بلیشوی اینترنت: گفتاری پیرامون مشکلات سازماندهی، جستجو و بازیابی اطلاعات در وب جهانگستر». کتابداری و اطلاع رسانی، ج ۲، ش. ۲. (تابستان ۱۳۷۸): ۱-۲۲.

(۵) فهرست های رایانه ای کاربرد و توسعه. مجموعه مقالات همایش کاربرد و توسعه فهرست های رایانه ای. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد. تهران: مرکز اطلاع رسانی و خدمات علمی جهاد کشاورزی، ۱۳۷۹.

(۶) نظام های رایانه ای یکپارچه کتابخانه: قابلیت ها، ویژگی ها و معیارهای ارزیابی برای کتابداران و طراحان نرم افزارهای کتابخانه ۱۳۸۲. ایرج رداد. تهران: انجمن علمی کتابداری و اطلاع رسانی ایران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

(۷) کنین، استلا. ۱۳۷۸. فرهنگ فشرده کتابداری و اطلاع رسانی. ترجمه و تدوین فاطمه اسدی کرگانی؛ ویراستار عبدالحسین آذرنگ. تهران: کتابداری.

(۸) علیمحمدی، داریوش. ۱۳۸۱. «ابر برچسبها و کاربرد آنها در نمایه سازی صفحات وب». مجموعه مقالات ششمین همایش کتابداران سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور. یزد: ۱۶-۱۸ بهمن ۱۳۸۰.

(۹) نشاط، نرگس (۱۳۸۲). چالش های سازماندهی موضوعی منابع وب. اطلاع شناسی، سال اول، شماره اول، (پاییز): ۳۵-۵۴.

(۱۰) هلم، لیو آسا. ۱۳۸۳. ل «کنترل مستند در یک مفهوم بین المللی در محیط جدید». ترجمه عبدالرسول خسروی. مجله الکترونیکی مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، شماره چهار دوره دوم. به نقل از

<http://www4.irandoc.ac.ir/elect-j.htm>

شپوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رساله جامع علوم انسانی

